

Наталя Дзюбишина-Мельник

Київ

Українська *Біблія* 1903 року в контексті літературної мови початку XX століття

На початку XX століття вже багато народів читали Біблію своєю рідною мовою. І от 1903 року як видання Британського і закордонного біблійного товариства у Відні з'явилося „Святе письмо Старого і Нового Завіту. Мовою русько-українською”¹. Якщо згадати про всілякі заборони українського слова на підросійській Україні² і зважити на те, що російський переклад на нову літературну мову обох частин *Біблії* був завершений 1875 р. (вийшло друком 1876), а повного білоруського нема й досі, то можна вважати, що наші предки не дуже запізнилися з-поміж східних слов'ян.

При тому, що у православній і греко-католицькій церкві пануючою залишалася церковно-слов'янська мова, *Біблія* українською мовою не була самотнім явищем у світі релігійної літератури. Вона органічно вписалася в

¹ Як відзначала Ганна Барвінок в січні 1905 р., *Біблія* на той час була перекладена 420 мовами світу і 40 мовами (не рахуючи української) в Росії (П.О.Куліш. Матеріали і розвідки. Збірник філологічної секції НТШ, Т. XXII. За ред. К.Студинського, ч. II, Львів, 1930, с. XX).

² Значний вклад у вивчення мови перекладів українською (у т. ч. новою) літературною мовою зробив В.В.Німчук серією ґрунтовних статей (Українська мова — священна мова. Українські переклади Святого писма. Людина і світ. 1992, № 11-12, 1993, № 2-3. Також варто згадати самотні праці, присвячені не стільки аналізу конфесійного стилю, скільки проблемі перекладу *Біблії* українською мовою, напр.: Житецький П.И. О переводах евангелия на малорусский язык. Известия отделения рус. языка и словесности. Император. А.Н., Спб., 1905, т. X, кн. 4; Комаров М. П. Морачевський та його переклад Святого Євангелія на українську мову, Одеса, 1913; Крижановський В. Библия на украинском языке. Очерк. Киев, 1918; Сагарда М. Поетичні переклади П.О.Куліша Св. Писма. Книгарь. Київ, 1919, № 23-24; Барвінський А. Чи українська мова придатна до перекладу Св. Писма і молитов та духовної проповіді; Перемишль, 1921; Кобрин М.П. Про мову Богослуження, Луцьк, 1935, Огієнко І. Новий переклад Євангелії на українську мову. Рідна мова. Львів. 1936. В українській діаспорі мова української Біблії також потрапила в коло наукових зацікавлень, зокрема: Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Святого писма на українську мову 19-20 ст. Наукові записки вільного університету ч. 13. Філологічний факультет. Збірник Мовознавчої Комісії Наукового Конгресу в 100-ліття Хрещення Руси-України 1988.

контекст досить-таки чисельних видань, що виходили, головню, в Галичині, де на той час склалися порівняно сприятливі умови для загального і зокрема мовного розвитку української культури (завдяки демократичним засадам державного устою Австро-Угорщини). Велике видавництво в Жовткві (від чернечого Чину св.Василія Великого), видавництво при товариствах „Просвіта“, НТШ, при Ставропігійському інституті тощо друкували молитовники (до речі, перший український молитовник був складений І.Пулюєм і видрукуваний у Відні 1869 р.), проповіді (В.Гречулевича, 1857 р.). Знаємо, щодо перекладу на нову літературну мову Святого Письма брався ще М.Шашкевич, котрий 1848 року видав частину Євангелія. Різні спроби перекладів друкувалися у збірнику „Наука“ (Коломия) 70-х років, пропонував свої варіанти перекладу окремих частин *Біблії* І.Франко (*Громадський голос*, 1905. ч. 5), друкував свій Псалтир о. О.Слюсарчук (Відень 1889), вийшов Псалтир і Новий Завіт О.Бачинського (Львів, 1903). Відомі і періодичні видання, зокрема, „Душпастир“, „Місіонар“, „Нива“, для молоді „Наш приятель“ тощо. На Сході України, правда, теж не спали. Перші спроби робив І.Квітка-Основа-в'яненко. Від 1848 р. з'являються переспіви деяких псалмів Т.Шевченка, який, за згадками П.Куліша, „своїм приятелям почасти виявляв жаль, що *Біблії* не переложено ще по-українськи і в 1846 р. розділив, проби ради, євангелістів до перекладу на рідну мову між собою і трьома своїми приятелями“. (Правда, Львів, 1869, ч. II). Хоч значних результатів цих зусиль, окрім глибоких філософських переспівів деяких псалмів самого Т.Шевченка, не маємо, проте важливо знати, що думка про українську Біблію постійно бентежила інтелігенцію. Тому не дивно, що на поч. 1860 р. П.Морачевський запропонував петербурзькому митрополитові Ісидорові свій переклад всіх чотирьох Євангелій (правда, дозвіл на видання яких і саме видання здійснилося аж 1907-1911 рр.). У кінці XIX — поч. XX ст. Євангеліє перекладав також М.Лободавський (хоча воно так і лишилося рукописним), Псалтир — О.Александров (виданий в Харкові, 1883 р.). Пробувала перекладати дещо з Нового Завіту також Леся Українка (зберігся рукопис Листа апостола Павла до коринтян). І от десь перед 1868 р. (оскільки цього року виходять спочатку у Львівському часописі, а тоді окремим відбитком частини переспівів *Біблії*) починається титанічна праця П.Куліша над перекладом всієї *Біблії*. Вже 1871 р. у Львові з'являється переспів Псалмів, а в Відні — Новий Завіт, причому не переспів, а переклад, зроблений у спілці з галичанином І.Пулюєм. Добре вивчивши іврит, П.Куліш досить швидко завершує переклад Старого Завіту, та побачити книгу виданою йому не вдалося, оскільки весь (!) рукопис згорів, а новий переклад він так і не встиг закінчити. Після смерті П.Куліша (1897 р.) І. Пулюй залучив до роботи І.Нечуя-Левицького і нарешті згадуваного 1903 року вся *Біблія* українською мовою виходить у світ (до речі, для остаточної редакції був заангажований галичанин о. О.Слюсарчук). На жаль, це не стало помітною подією в житті Церкви в Україні (ні Східної, ні Західної), оскільки видання так і не було

освячене, тобто не рекомендоване вищим церковним керівництвом до богослужіння, хоча й викликало певний резонанс серед культурних діячів України (причому як позитивний, так і негативний). Високо поставив плід великої праці один з найповажніших російських журналів „Вісник Європи“, даючи огляд українських перекладів *Святого Письма* від XVI ст. Та по-справжньому *Біблія* не була оцінена ні свого часу, ні згодом, і лише тепер, через 90 років по виданні, відкрилася, нарешті, перспектива її всебічного дослідження в Україні³. Перш за все *Біблія* має розглядатися як здобуток власне української культури і, зокрема, української мови. В цьому плані появу *Біблії* навіть важко переоцінити. Повний переклад Книги книг, з одного боку, засвідчив достатньо високий рівень розвитку літературної мови на той час, а з другого — сам по собі сприяв її розвитку. Як відомо, українська літературна мова на поч. XX ст. функціонувала у двох основних регіональних варіантах — східному і західному. Такий стан мови відображав і конфесійний стиль.

У цьому легко допевнитися, зіставивши Євангеліє П.Морачевського та Новий Завіт О.Бачинського. Так, П.Морачевський уживає слова, форми типу нехай, бачити, пекельний, стукати, чули, душив, на неї. У О. Бачинського відповідно: най, видіти, пекольний, пукати, чулисье, дусив, на ню. Пор.: Нехай ліва рука твоя не знає, що чинить права⁴ (3.6. *Євангеліє від Матфея*, П.Морачевський) і Най твоя ліва рука не знає, що робить права (там само, О.Бачинський); І хто стукає, тому відчинять (8.7. *Євангеліє від Матфея*, П.Морачевський) і А тому, хто пукає, одчинять (Там само, О.Бачинський). *Біблія* 1903 р. дає нам майже унікальний і блискучий зразок взаємодії 2-х варіантів тогочасної літературної мови. Завдяки тому, що П.Куліш і Нечуй-Левицький були носіями загалом східного варіанту (хоча в обох зрідка трапляються і вузько діалектні елементи): у П.Куліша — північного, І.Нечуя-Левицького — південно-схід-

³ Значний вклад у вивчення мови перекладів українською (у т. ч. новою) літературною мовою зробив В.В.Німчук серією ґрунтовних статей (Українська мова — священна мова. Українські переклади Святого писма.. Людина і світ, 1992, № 11-12, 1993, № 2-3. Також варто згадати самотні праці, присвячені не стільки аналізу конфесійного стилю, скільки проблемі перекладу Є76л українською мовою, напр.: Житецький П.И. О переводах евангелия на малорусский язык. Извѣстия отдѣленія рус. языка и словесности. Император. А.Н., Спб., 1905, т.Х, кн.4; Комаров М. П. Морачевський та його переклад Святого Євангелія на українську мову, Одеса, 1913; Крижановський В. Библия на украинском языке. Очерк. Киев, 1918; Сагарда М. Поетичні переклади П.О.Куліша Св. Письма. Книгарь. Київ, 1919, № 23-24; Барвінський А. Чи українська мова пригідна до перекладу Св. Письма і молитов та духовної проповіді; Перемишль, 1921; Кобрин М.П. Про мову Богослуження, Луцьк, 1935, Огієнко І. Новий переклад Євангелії на українську мову. Рідна мова. Львів. 1936. В українській діаспорі мова української Біблії також потрапила в коло наукових зацікавлень, зокрема: Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Святого писма на українську мову 19-20 ст. Наукові записки вільного університету ч. 13. Філологічний факультет. Збірник Мовознавчої Комісії Наукового Конгресу в 100-ліття Хрещення Руси-України 1988.

Тут і далі правопис слів та пунктуацію подаємо згідно з сучасними нормами.

ного, а І.Пуллюй — носій західного варіанту, в мові перекладу співіснують, напр., такі явища, як *лучче*, *слобонити*, *лучилося*, *збирати*, *трібує*, з одного боку, і *вибавити*, *звідати*, *окрушини*, *святочний*, *дванайцять*, — з другого (відповідно: східне і західне). Найцікавіше те, що варіанти не співвідносяться строго з особою перекладача, а переплітаються. Так, в кожного трапляються, принаймні, одна пара варіантів того самого слова (чи його форми) типу *народ-нарід*, *крававий-крівавий*, *пекельний-некольний*, *напої-нанитки*, *него-нього*, *останеться-останесь* тощо. Напр., у перекладах П.Куліша читаємо: Ти бо вестимеш цей нарід (7.31. *П'ята кн. Мойсея*) і І йшов увесь народ позад його (40.1. *Перва кн. Царів*); у перекладах І.Нечуя-Левицького: Й вернеться нарід і збудовані будуть улиці та мури (25.9. *Книга пророка Даниїла*) і А місто й святиню розбурить народ воеводи (26.9. там само). У І.Пуллюя трапляється таке: Не принесу жертви їх кровавої (4.16. *Псалтир*) і Избави мене від кривавої вини (14.51. *Псалтир*). П.Куліш варіює: І останеться дочка Сионська (8.1. *Кн. пророка Ісайї*) — і Гора Господня вознесеться (2.2. там само). Взагалі впадає в око змішування у кожного з перекладачів обох варіантів літературної мови. Напр., у П. Куліша трапляються такі східні елементи, як *вмірати*, *втеряти*, *город*, *братік* поряд із західним: *хосен*, *звідтам*. Пор.: Чому-бо тобі *вмірати* не свого часу (17.7. *книга Екклесіаста*), І *втерляла* розум старшина (11.19. *Книга пророка Ісайї*) і Що за *хосен* йому (3.1. *Книга Екклесіаста*). У І.Пуллюя: східні елементи типу *вислобонити*, *лучче*, *крівавий*, поєднуються з типово західними: *воздух*, *вибавити*, *ростина*, *житте*. Пор.: Вослобоню його і прославлю (15.91. *Псалтир*), *Лучче* вповати на Господа (9.118. там само) і Стремить у *воздухах* гора (2.46. там само), Благословиш *ростину* (10.65. там само). Змішування елементів двох варіантів мови ослаблює зв'язки цих елементів з підсистемою, в якій вони функціонують, руйнуючи її саму (тобто варіант літературної мови), разом з тим, сприяє встановленню нових, у широкому розумінні синонімічних, зв'язків, а одночасно — і формуванню нової системи, власне єдиної літературної мови.

Отже, в *Біблії* 1903 р. досить чітко простежується тенденція до зближення двох варіантів літературної мови, при цьому помітна сильніша орієнтація на західний варіант як більш відпрацьований з[н]а той час, репрезентований фактично всіма функціональними стилями, а серед них — конфесійним, і зрештою тому, що *Біблія* видавалася в межах держави, де склалися сприятливіші умови для розвитку української культури, ніж на Сході, і де панівним був західний варіант літературної мови, та й редакторами були галичани — сам І.Пуллюй та О.Слюсарчук. Загалом прогресивний підхід реалізується, однак, не завжди історично перспективними засобами. Напр., майже послідовно вживаються числівники типу *двадцять* (до речі галичанин О. Бачинський віддавав перевагу словотвору типу *дванадцять*), форми іменників типу *знанне*. Якщо у частинах, перекладених П. Кулішем та І.Пуллюєм, ще можна вважати свідомою настановою

(оскільки Новий Завіт, як згадувалось, виходив ще за життя П. Куліша⁵), то у перекладах І.Нечуя-Левицького дуже сумнівно, щоб автор, запеклий противник галичанізмів (елементів західного варіанту мови) сам вдавався до цих засобів. Очевидно, його тексти зазнали редагування. І, можливо, І.Нечуй-Левицький не захотів руйнувати загальну стилістику твору і поступився... Так чи інакше, настанова всіх перекладачів на вироблення єдиного варіанта літературної мови очевидна і безсумнівна. Де в чому вона вдалася, а де в чому й ні.

Та сказати про український переклад *Біблії* лише в плані загальнолітературної мови — значить оцінити її наполовину, адже *Біблія* — перш за все зразок релігійної літератури, що, як відомо, має свій стиль — конфесійний. Як і кожний стиль, він характеризується: 1. сукупністю стильових одиниць: мікростилемами, утворюваними засобами реляційного каркасу мови, стилемами — когезивними засобами організації тексту (як інваріанта), гіперстилемами — частинами тексту та суперстилемами — закінченими текстами (або жанрами); 2. сукупність явищ (на зразок тропів, неологізмів, інверсій, різних видів повтору тощо) з потенційним стильовим значенням. При реалізації явищ в мовленні (континуумі) останні набувають конкретного забарвлення — стильової функції. Аналіз мови *Біблії* свідчить, що в ній є обидва типи ознак конфесійного стилю.

Розглянемо лише ті з них, що стосуються стильового каркасу мови, тобто одиниць, забарвлених значенням конфесійного стилю. Найчисельнішу групу становлять лексичні мікростилеми. Це мінімальні стильові одиниці, репрезентовані словами (одним чи більше або навіть словом у певній формі), що крім спільної семантичної домінанти у лексичному значенні об'єднуються також стильовим значенням⁶. Розрізняємо стильово однозначні, багатозначні та омонімічні мікростилеми, причому тип стильового значення мікростилеми прямо не співвідноситься з лексичною семантикою слова.

Стильово однозначними вважаємо мікростилеми, уживані лише у конфесійному стилі. Серед них є такі, що семантично пов'язані з релігійними

⁵ Про спільну працю над перекладом "Нового Завіту" І.Пуллюй згадував: (Куліш) відписав мені, що згоджується на всі переміни, яких вимагатиме стан літературної мови в Галичині, так що коли б діло дійшло до мови з лондонським товариством, то останню редакцію Нового Завіту віддасть в мої руки, І.Пуллюй. Незабудьки. присвячені пам'яті Куліша (цитуюмо за: П.О.Куліш. Матеріали і розвідки... с.XXIX).

⁶ У реляційному каркасі мови слова з усією сукупністю їх форм вважають репрезентантами (варіантами) одиниці лексичного рівня - лексеми, - якщо вони мають спільну семантичну домінанту. У стильовому каркасі мови репрезентантом (варіантом) лексичної мікростилеми може бути не лише вся сукупність варіантів лексеми, але й одне слово або навіть слово в якійсь одній формі. Напр., лексему із семою щасливий репрезентують варіанти щасливий, блаженний, а мікростилему - лише блаженний. Або лексему вітати репрезентують слова вітати, здоровити, радуйся: а мікростилеми на їх базі утворюється дві: здоровити (з маркованою розмовністю) та радуйся - лише в такій формі - конфесійно марковані.

уявленнями і поняттями та церковною атрибутикою, як-от: *помазаник, ученики, Різдво, відпуст, мироносець, спасення, увірувати, Христос*. Значно більше семантично багатозначних слів, одне (чи більше) значень яких конфесійного змісту. Напр.: *благовістити, воскресати, молитися, рай, гріх, манна, заповіт, Бог*, з одного боку та *Учитель, Отець, Дитятко, спаси* (лише в цій формі), *слуга* (Божий), — з другого. Проникнення деяких слів конфесійного змісту в побутове мовлення, часте їх уживання спричинює тенденцію нейтралізації цих слів. Здебільшого до загальноуживаних тяжіють слова на позначення релігійних свят, ритуалів, назви культових споруд, особливо важливі догмати типу Великдень, Пасха, хреститися (хреститися), сповідатися, церква, вітвар, піст, священник тощо.

Інший тип стильово однозначних мікростилем утворюють ті з них, що пов'язані з конфесійним стилем лише традицією уживання. Це здебільшого церковнослов'янізми і рідше — запозичення з першоджерела (грецької або іврита), як-от: *возлюбити, створити, одверзти, осанна, Равві, алилуя* та ін. Досить часто подібні слова коннотовані ще стилістичним значенням урочистості. Напр.: *Восхваляю тебе Господи, Боже мій* (12.86. *Псалтир*); *Осанна сину Давидовому* (9.21. *Євангелія від св. Маттея*).

Нарешті, до стильово однозначних зараховуємо мікростилеми, репрезентовані словами — семантичними омонімами. Прикметно, що омонімічне значення абсолютної більшості таких слів не фіксується звичайними словниками, а відзначається або в коментарях до *Біблії*, або в богословських енциклопедіях та словниках. Ідеться про слова-символи типу *риба* — символ віри в Ісуса Христа і самого Ісуса; *ріг* — символ сили, дорога — життя, насіння — рід, вода — очищення, виноградар — Бог, хмара — присутність Бога, роса — вияв благословення Божого тощо. Деякі з них багатозначні.

Для мови *Біблії* досить звичні слова *любов, смерть, душа, ворог, віра, добро, карати, одрікатися, прославляти, зрадити*. Це репрезентанти стильових омонімів — мікростилем, що виражають концептуально важливі для релігії та церкви поняття. Змістовно вони майже нічим не відрізняються від уживаних в інших стилях слів, де вони найчастіше бувають нейтральними, натомість у конфесійному — забарвлюються цим стилем. Стильовими омонімами можна вважати і ті слова, котрим надається постійна перевага порівняно з синонімічними, і котрі традиційно пов'язані з конфесійним стилем (через старослов'янську, а згодом — церковнослов'янську), як-от: *трапезувати* (пор. *нейтральне їсти*), *повідати* (пор.: *розповісти*), *ректи* (пор.: *говорити*), *небеса* (пор.: *небо*), *словеса* (пор. *слова*), *риз* (пор.: *одяг*), *темниця* (пор.: *в'язниця*), *чаша* (пор.: *посудина*) та багато ін. Подібні мікростилеми можуть і в конфесійному, й у інших стилях (зокрема художньому та публіцистично-інформативному) використовуватися також із стилістичним навантаженням, набуваючи значення урочистості, піднесеності. Напр., у 116 псалмі читаємо: *Чашу спасення піднесу і ім'я Господа призову*. Пор. сти-

лістично нейтральне вживання того самого слова: *Подавав той чашу до рув Фараонових* (21.40. *Перва книга Мойсея*). У *Біблії* (особливо у Новому Завіті) виразно відчувається тенденція надавати перевагу церковнослов'янізмам, коли йдеться про вищі сили. Так, стосовно *Всевишнього, Ісуса Христа, Богоматері* узвичаїлись слова *уста, утроба, чоло, благий, блаженний* та деякі інші, що відзначені лише стильово, але не стилістично. Напр.: *Не самим хлібом житиме чоловік, а кожним словом, Що виходить з вуст Божих* (4.4. *Євангелія від Маттея*); *Блаженна утроба, що носила тебе* (27.11. *Євангелія від Луки*). У розглядуваних мікростилемах складна структура стильового значення. В одних випадках вони виступають як стильові омоніми, а в інших — як стильово багатозначні.

Стильово багатозначними вважаємо мікростилеми, репрезентовані словами⁷, яких об'єднує в різних стилях спільне стилістичне значення (звичайно урочисте, піднесене) на зразок *повелівати, лікувати, (у)вінчати, торжествувати, благовісти (благоговіти)*. Напр.: *Торжествуйте перед Богом* (1.81. *Псалтир*); *Ти увінчав рік добротою твоєю* (11.65. *Псалтир*); *Лікуйте всі* (11.32. *Псалтир*).

Отже, у *Біблії* досить виразно окреслюється коло одного з найчисельніших різновидів мінімальних маркованих одиниць — лексичних мікростилем. Реєстр цих засобів загалом збігається з реєстром аналогічних одиниць в інших творах релігійного змісту. Пор.: *Убогі благовістувать* (22.7. *Євангелія від Луки, Морачевський*); *дні его вознесення* (51.9. *Євангелія від Луки, Бачинський*); *Хто ж стояв під хрестом при умираючій Спасителю?* (Проповідь о. К. Кузика. Нива, Жовква, 1904); *Дотикаюся краю ризи Твоєї* (Молитовник, Львів, 1898).

Виробленість реєстру одиниць, вживаних у різних конфесійних творах свідчить на користь висновку про сформованість єдиної стильової норми на час перекладу *Біблії* (на відміну від двох норм загальнолітературної мови). Унормованість, проте, не виключає варіантності. З одного боку, вона немінуча при живому функціонуванні і динаміці мовних процесів, коли власне стильові засоби постійно взаємодіють з іностильовими та загальнолітературними (тому й виникають історично конкретні дублети). З другого боку, варіантність — це вияв стилістичних потенцій синонімів. Обидва типи варіантів простежується в перекладі *Біблії*, особливо виразно на прикладі церковнослов'янізмів:

1. Перекладачі послуговуються загалом виробленим реєстром запозичених з церковнослов'янської мови слів, варіюється лише конкретна їх уживаність. Так, поряд із словами типу *блаженний, живіт, завіт, елей* (без особливих на те мотивацій) трапляються *щасливий, життє, заповіт, товщ*. Пор. *Блаженний, в кого дорога чесна* (1.11. *Псалтир*), *То я спогадаю завіт*

⁷ З погляду семантики і стильові омоніми, і стильові багатозначні мікростилеми репрезентуються здебільшого словами "світської" семантики (як однозначними, так і багатозначними).

мій з Яковом (42.26. *Третя книга Мойсея*) і По віки сохранию милість мою до него і заповіт мій з ним не зміниться (28.89. *Псалтир*). Подібне спостерігається при порівнянні з іншими перекладами. Так, у *Біблії* часто вживаються слова ректи, глаголити, а в *Євангелії* П.Морачевського — говорити, казати. Пор. відповідно: Рече їй Ісус (21.4. *Євангелія від Іоанна*) і Говорить їй Ісус.

2. Разом з тим чимало випадків стилістичного використання церковно-слов'янізмів, синонімічних до загальнолітературних слів, що вносять урізноманітнення в розповідь (як правило, вони трапляються в одному реченні або в розташованих поряд реченнях). Напр.: Принесіть одіж усім служителям Бааловим. І принесли їм ризи. (22.10. *Друга книга Царів*). Або ще: Там жила багата жінка й просила його в неї трапезувати. От він щоразу, як іде було мимо, заверне туди попоїсти (8.4. *Друга книга Царів*).

Мова *Біблії* 1903 р. показова й у плані виявлення специфічних ознак конфесійного стилю в українській літературній мові порівняно з тим самим стилем в інших літературних мовах. Специфіка полягає в тому, що марковані одиниці значною мірою формуються за рахунок багатозначних та омонімічних засобів (як в семантичному, так і в стильовому відношенні, а не окремих вузькоспеціалізованих (однозначних), що надавало б стилю більшої відрубності, окремішності (як скажімо, конфесійному стилеві російсько-літературної мови). Очевидно, тому цей стиль мав менший вплив на інші стилі української літературної мови, зокрема на художній, що звичайно адаптує іностильові засоби. Вплив конфесійного стилю відчутніший на рівні континууму (тобто реалізації тексту, власне — мовлення, де зберігається стильове значення, а змінюється лише стильова функція маркованих одиниць).